

Geertgen tot St. Jans: "De aanbidding der Koningen"

(Rijksmuseum Amsterdam)

Lezen: Matth. 2

Wat is uw eerste indruk van dit schilderij? Een beetje stijf? Dat klopt wel, want het is qua sfeer en stijl een typisch middeleeuws kunstwerk. Toch zit er een geweldige boodschap in, misschien juist wel vanwege de rust en de verstillings die het geheel ademt.

Het relaas van Mattheüs 2 over de wijzen uit het Oosten heeft altijd sterk tot de verbeelding gesproken. Dat de wijzen vrijwel steeds als *koningen* werden afgebeeld, is te verklaren uit het feit dat men in hun komst Ps. 72:10 in vervulling zag gaan. Dat het er drie werden, zal te maken hebben met de drie gaven: goud, wierook en mirre. De kerkvader Origenes (ca. 185-254) uit Alexandrië is de eerste die dit verband tussen het aantal geschenken en het aantal gevers benoemt.

Het *goud* wordt volgens Augustinus van Hippo gebruikt om het Kind als koning te eren, de *wierook* om het als God te aanbidden (vgl. Ps. 141:2) en de *mirre* zal bewaard worden om Hem als mens te begraven. De drie koningen bieden deze geschenken aan in kostbaar vaatwerk, dat past bij hun koninklijke status.

Zij doen dit in diverse houdingen. De eerste koning zit gekniel op de grond, de tweede is bezig neer te knielen, en de derde staat nog. Daar-

Inhoud

Geertgen tot St. Jans: "De aanbidding der Koningen"

1
Ds. J. Riemersma, Sliedrecht

Epifanie, waarom de wijzen knielden en aanbaden

2
Dr. H. Klink, Hoornaar

Wasser thut's nicht. Over de kracht van de doop (I)

6
Drs. H.J. Lam, Ridderkerk

Een woord van dr. H.F. Kohlbrugge

Omdat God liefde is, zendt Hij zijn Zoon in de wereld om het verlorene te zoeken en zalig te maken. En zó heeft de Zoon een hart om te zoeken totdat Hij vindt en ogen als vuurvlammen om te vinden. En als Hij gevonden heeft, is Hij zó genadig om het gevondene voor eeuwig met zich te verbinden, dat het bij Hem mag blijven. Dat brengt Hij tot stand met zijn koninklijk woord: "Volg Mij!"

mee brengen zij de verschillende stadia van de aanbidding tot uiting. Een gedachte, die later door Theodorus à Brakel uitgewerkt zal worden in zijn "Trappen des geestelijken levens".

Maar waarom is de derde een neger? Volgens middeleeuwse commentatoren vertegenwoordigen de drie koningen de drie Bijbelse mensenrassen uit de toenmaals bekende werelddelen: Semieten (Azië), Chamieten (Afrika) en Jafethieten (Europa).

En dan zie je ook nog drie leeftijdsfasen: de een is een twintiger, de middelste een veertiger en de voorste een zestiger. Met andere woorden: dit Kind is voor alle mensen gekomen. Het maakt niet uit waar je vandaan komt of hoe oud of jong je bent: Hij wil ook uw en jouw Redder zijn en je bent welkom in de stal!

Als je goed kijkt, zie je op de achtergrond drie stoeten. Elke koning brengt zijn eigen gevolg mee. Door de tijden en eeuwen heen zijn er steeds weer mensen geweest, die de wijzen in hun zoektocht

gevolgd zijn. En het is alsof de schilder ons vraagt:

Loopt u ook mee in die lange stoet? En jij, waar sta jij op het schilderij? Want daar gaat het om: komt, laten wij aanbidden die Koning! Dat blijkt ook uit de prominente plaats van Jozef, Maria en Jezus in dit tafereel. De bogen van de ruïne boven hun hoofden, waardoor ze a.h.w. "ingelijst" zijn, accentueren hun centrale positie. Ook Jozef en Maria zijn onder de indruk van dit heilig ogenblik. Aller aandacht gaat uit naar het Kind in het midden. Zoals de anonieme dichter, ook uit de middeleeuwen, zegt:

*Ons is gheboren
een uutvercoren
clein Kindekijn;
Waer 't niet gheboren
wi waren verloren;
Laet ons blide sijn!*

J. Riemersma, Sliedrecht

Epifanie, waarom de wijzen knielden en aanbaden

Maandag 6 januari jl. was het in het kerkelijke jaar de dag van Epifanie ofwel de christelijke feestdag waarop herdacht wordt dat de wijzen uit het Oosten in Bethlehem het kind Jezus hebben aanbeden.

"En zij gingen het huis binnen en zagen het kind met Maria, zijn moeder en zij vielen neer en bewezen Hem hulde", lezen we in het Evangelie van Mattheus. Voor 'hulde bewijzen' kan men ook lezen 'aanbaden het'. De evangelist bericht ook dat zij hun schatten openden en geschenken brachten aan het Kind en zo aan de heilige familie: goud, wierook en mirre.

Een gewoon Kind?

In de eeuwen die achter ons liggen, is over deze stof in de wereldkerken talloze keren gepreekt. Zelf heb ik meerdere keren deze stof behandeld. Steeds weer liep ik tegen dezelfde vragen aan. Een van de vragen die ik me altijd weer stelde, was: wat maakte dat deze mannen die van vorstelijke komaf waren, knielden daar in de stal?

In sommige kerstvertellingen en preken werd me voorgehouden dat de wijzen niets bijzonders aantroffen in de stal of het huis waar ze kwamen, of het moest de armoede en schamelheid zijn. Over de herders wordt vaak hetzelfde beweerd. Het Kind dat ze zagen was een gewoon kind, niet anders dan alle andere pasgeboren kinderen.

In eerste instantie lijkt dat zo te zijn. Onwillekeurig wordt deze zienswijze verbonden met het feit dat God zich in Jezus vernederde en zo één van ons werd – in niets uitgezonderd. Vanuit dit gezichtspunt kun je er als vanzelf toe gebracht worden om te veronderstellen dat er in Bethlehem dus niets bijzonders aan het Kind viel op te merken. Deze gedachte wordt misschien ook gevoed door een onbewust verzet tegen een al te romantisch beeld zoals je dat soms ziet op fondantachtige kerstkaarten.

De predikant die zo het kerstevangelie benadert, krijgt bij deze interpretatie bovendien gelegenheid om de gemeente iets voor te houden, dat makkelijk in het gehoor lijkt te liggen: de wijzen hadden om te geloven

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk,
Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en
Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 28,- per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen
tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. NL72INGB0000 8871 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of
Bankrekeningnr. NL95RABO 0348 9696 19 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

alleen het Woord. Daar moesten ze het mee doen. Ze moesten geloven dat het Kind in de kribbe de Zoon van God was, terwijl er niets aan hem te zien was. De toepassing is dan snel gemaakt: ook wij moeten op grond van het Woord geloven, terwijl we niets zien. Ook van ons wordt gelóóf gevraagd!

De genoemde uitleg, die maar al te vaak gehoord wordt, heeft iets heel onbevredigends. Het is zeer de vraag of zij recht doet aan de werkelijkheid en of er niet al te makkelijk een dogmatisch raster over deze teksten gelegd wordt. Hebben de wijzen werkelijk niets gemerkt van wat Johannes in zijn evangelie onder woorden bracht: "Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond en wij hebben zijn heerlijkheid gezien"?

De herders

Misschien kan het ons helpen als we de geschiedenis van de herders in onze uitleg betrekken. Van hen lezen we dat zij overal verkondigen wat zij gehoord en gezien hadden nadat zij de stal van Bethlehem verlaten hadden. Ze vertellen de mensen dat het zo was zoals de engel het hun in de geboorteaankondiging verteld had. Nu had de engel gezegd dat ze het Kind zouden vinden, gewikkeld in doeken en liggend in een kribbe. Zo was het ook geweest. Maar in deze aanwijzingen lag niet de kern van zijn boodschap, die de jubel van herders veroorzaakte. De herders zullen niet zozeer hoog opgegeven hebben van de kribbe. De engel had méér verteld!: 'U is heden geboren de Zaligmaker, de Christus, de HERE.' Drie weergaloze woorden nam de engel in de mond, waarbij het zwaartepunt op het laatste lag: de HERE. In het Grieks staat het woord 'kurios', de naam die in het Oude Testament (de LXX) gebruikt wordt voor God zelf. Welnu, zoals de engel het zei, zó vonden ze het, zó zagen ze het! En dat vertelden ze overal!

Wat zagen zij? Iets van de heerlijkheid van God in dit Kind. Er is niemand geweest die dit zo sterk beseft heeft als Rembrandt. Zijn schilderij 'de aanbidding van de herders' laat dat zonder meer zien. We zien het Kind liggend in de kribbe vlak voor Maria. Het licht dat in de stal schijnt, komt hoofdzakelijk bij het Kind zelf vandaan. Het merkwaardige is dat het licht iets goddelijks en tegelijk iets natuurlijks heeft. Het markeert het heilige, dat zich meedeelt aan de omgeving. Het knielen in verwondering en aanbidding van de herders is vanwege het licht dat in en om dit Kind te vinden is, bijna vanzelfsprekend.

Rembrandt laat in het schilderij zien dat het Licht der wereld geboren is. En hij laat zien hoe de herders daarvan getuigen zijn geweest.

Nieuwjaarswens

Het bestuur van de stichting "Vrienden van dr. H.F. Kohlbrugge" en de redactie wenst de lezers van *Ecclesia* een goed en gezegend 2014 toe. Het kerstfeest en de jaarwisseling liggen achter ons. Een nieuw jaar is begonnen. Het Kind dat in de kribbe lag, aan wie wij met Kerst dachten is degene die regeert over de wereld tot het einde toe. Wat dat inhoudt bracht Willem de Mérode eens onder woorden in het mooie gedicht *Jezus Rex* (Jezus Koning).

Jezus Rex

*Hij is geboren tot de macht.
Zijn in den tijd ontwaakte oogen
Zijn nu reeds vol van mededogen
Maar naderen al tot de pracht
Van zich meedeelend af te zondren
Terwijl zijn mondje dat nu beeft,
Straks troost- en strafwoord heeft gevonden
En 't spelend handje leven geeft.*

*Dit is zeer koninklijk en jong.
Achter afgronden diep en duister
Is hij een licht vol stillen luister.
Hij lokt 't hart tot den doodensprong,
Bevelend is zijn jong gefluister
En 't al doordreunend als een gong.*

Liederen

We vragen ons opnieuw af: kan dat? Een feit is dat de gemeente van Christus het eeuwenlang zo begrepen heeft en er ook zo van gezongen heeft. In tal van kerstliederen komen we het dubbele tegen dat doet denken aan het licht en donker (clair-obscur) waarmee Rembrandt het gebeuren in Bethlehem weergeeft. Intuïtief of bewust heeft de gemeente daarvan gezongen. Ik wijs onder meer op het bekende kerstlied: 'Komt, verwondert u hier mensen':

Komt, verwondert u, hier mensen,
ziet, hoe dat u God bemint,
ziet vervuld der zielen wensen,
ziet dit nieuwgeboren Kind!
Ziet die 't Woord is zonder spreken,
ziet, die vorst is, zonder pracht,
ziet die 't al is in gebreken,
ziet die 't licht is in de nacht.
Ziet die 't goed is dat zo zoet is,
wordt verstoten, wordt veracht.

Het is vooral in de Engelse traditie waar deze tweeslag in tal van liederen is verwoord:
Ik citeer er enkele:

Shepherds in the fields abiding
Watching o'er your flocks by night,
God with man is now residing;
Yonder shines the infant Light.¹

Of:

Christ, by highest heaven adored
Christ, the everlasting Lord,
Late in time behold him come
Offspring of the Virgin's womb;
Veiled in flesh the Godhead see;
Hail, the incarnate Deity!
Pleased as man with man to dwell,
Jesus, our Emmanuel.²

Ik wijs ook op een strofe uit Luthers prachtige kinderlied 'Vom Himmel hoch da komm ich her', waarin hij een van de herders het volgende laat zeggen:

Merk auf, mein Herz, und sieh dorthin;
Was liegt doch in dem Krippelein?
Wer ist das schöne Kindelein?
Es ist das liebe Jesulein

Und wär die Welt vielmal so weit,
von Edelstein und Gold bereit,
so wär sie doch dir viel zu klein
zu sein ein enges Wiegelein.

Der Sammet und die Seiden dein,
das ist grob Heu und Windelein,
darauf du, König gross und reich
herprangst, als wär's dein Himmelreich³

De wijzen

Wat voor de herders gold, zal ook gegolden hebben voor de wijzen. Hoe het hun vergaan is, vertelt Mattheüs. Ze waren op reis gegaan vanwege een ster, die leek te zeggen dat er een koning geboren was in Israël. Ze komen in Jeruzalem en doen navraag. Daar blijkt niets bijzonders gebeurd te zijn. Ze worden op grond van de profetie gewezen op Bethlehem. Bij het verlaten van Jeruzalem zien ze de ster opnieuw in de richting van Bethlehem. Het verheugt hen buitengewoon. Dan komen ze in Bethlehem en vinden het onderkomen van Jozef en Maria. En zo vinden ze het Kind.

In het licht van het voorgaande kunnen we wat dan

volgt gemakkelijker begrijpen. Van deze drie fiere mannen (zo worden ze in de traditie gezien – en niet ten onrechte) staat letterlijk: "En binnenkomend in het huis zagen zij het kind met Maria zijn moeder en neervalend aanbaden zij het." Het is alsof de evangelist ons iets mee laat beleven van het abrupte van dit gebeuren. Alsof hen deze houding afgedwongen wordt.

Nog eens: hoe kon dat bij deze mannen van statur? Als dit Kind een gewoon kind zou zijn en meer niet? Zij die de sterren zagen en aftuurden en die de hele reis maakten – zou het voor hen geen anticlimax zijn als ze 'slechts' een gewoon kind zagen? In het licht van wat ik schreef over de herders kan het zo niet zijn.

Hoe is het dan wel geweest?

Een wijze vertelt

Vorige week kreeg ik een briefje van een bevriende predikant dr. Fritz Neugebauer uit Wittenberg, die dat in één zin duidelijk maakte. Enkele jaren geleden leerde ik hem kennen tijdens het symposium ter ere van de 80e verjaardag van Martin Hengel. Ooit was hij hoogleraar in de theologie. Hij was jarenlang predikant in de DDR. Veel heeft hij me over die periode verteld, niet in het minst toen mijn vrouw en ik hem ruim drie jaar geleden bezochten in Wittenberg, waar we samen op zondagmorgen in de *Stadtskirche* ter kerke gingen, de kerk waar Maarten Luther doorgaans het Woord bediende.

Ds. Neugebauer die inmiddels ver in de zeventig is, is een uiterst fijnzinnig mens. Moed en fijnbesnaardheid kenmerken hem. Daarbij is hij een zorgvuldig exegeet, die zeer goed thuis is in de Griekse taal, waardoor hij uit de Bijbel verrassende dingen weet op te diepen. Op zijn naam staat een mooi boekje over het 'Onze Vader'. Hij was een begenadigde prediker, die zijn gehoor wist te boeien. Ook jonge mensen, zeker omdat hij goed kon vertellen.

Hij schreef me een nieuwjaarswens. In de enveloppe waren twee korte verhalen bijgevoegd, die hij onlangs schreef ter gelegenheid van het *Weihnachtsspiel* voor kinderen in een kleine gemeente in de buurt van Wittenberg. De gemeente telt niet veel kinderen. Hij schreef daarom een dialoog tussen een herder en iemand uit Israël. Twee kinderen konden het voorlezen. De man uit Israël ontmoet de wijze en stelt hem vragen. Al lezend was ik benieuwd wat dr. Neugebauer zou zeggen over de ervaring van de wijzen in Bethlehem. Ik had het gevoel: 'als iemand dit kan peilen, dan hij, begenadigd verteller en christen als hij is.'

Ik geef het verhaaltje helemaal weer en cursiveer de zinnen waar het mij vooral om te doen is.

“Een wijze vertelt de kerstgeschiedenis.

(Van achteren komt een vreemdeling, misschien met een tulband op, naar voren).

- Wie komt daar dan aan? Het ziet ernaar uit dat het iemand is uit een vreemd land. Zo laat nog onderweg?
- Ja we zijn met zijn drieën, maar de twee anderen slapen al in de tent. Ik kon de slaap niet vatten. Toen ben ik nog maar eens een keer frisse lucht gaan zoeken.
- Maar u bent van ver gekomen? Waarom die verre tocht?
- We komen uit Babyloñie, waar we altijd weer de sterrenhemel in ogenschouw nemen. Toen konden we ontdekken dat Jupiter en Saturnus, de twee planeten, steeds dicht bij elkaar kwamen te staan en plotseling zagen we ze als een enkele ster verschijnen en lichten.
- Maar om die reden bent u toch zeker niet hierheen gekomen?
- Zeker, een van ons dacht dat dit iets te zeggen had. Saturnus zou de ster van de Joden zijn en Jupiter is de koningsster. Daarom moet er bij de Joden een nieuwe koning geboren zijn.
- Geloofde u dat?
- Nee, de sterren zijn de sterren. Maar uiteindelijk hebben we erin toegestemd de verre reis naar Jeruzalem te ondernemen om te zien of daar in het paleis van koning Herodes werkelijk een kind geboren is.
- En was daar een pasgeboren kind?
- Nee, in het geheel niet.
- Dat moet voor uw vriend wel een flinke teleurstelling geweest zijn.
- In het begin was dat zo. Maar toen was er bij koning Herodes een schrifteleerde. Die zei dat het koningskind ergens in Bethlehem geboren zou worden. Zo heeft de profeet Micha het voorgezegd. En daarom zijn we verder getrokken, naar Bethlehem. Het was bijzonder. In een stal lag in een voederkribbe een pasgeboren kind. Dat was vol geheimenis/mysterie en stemde tot verwondering. Maria en Jozef, de ouders, wisten eerst niet wat zij moesten zeggen.⁴
- En was dit kind in de kribbe de nieuwgeboren koning?
- Al toen wij de stal betraden, was de nabijheid van God merkbaar. We moesten eenvoudig wel neerknielen en bidden en we legden bij de kribbe onze gaven en geschenken neer.⁵
- En nu bent u weer op de terugreis!

- Ja. Ook al is het zo dat de sterren ons niet bij het pasgeboren kind gebracht hebben, aan het begin van onze reis stonden ze er wel. Maar het was het woord van een profeet dat ons naar Bethlehem leidde.
- Wel, een goede terugreis, eerst echter een goede nacht!”

Letterlijk schreef ds. Neugebauer over de ontmoeting in Bethlehem:

Schon als wir den Stall betraten, spürten wir die Nähe Gottes. Dr. Neugebauer heeft het bij het rechte eind.

Ooit schreef de Duitse geleerde Rudolph Otto een prachtig boek met de mooie titel ‘Das Heilige’. Hij typeerde het heilige als het *mysterium tremendum ac fascinans*, het mysterie waar je voor beeft en dat je aantrekt. Het heilige kun je voelen, opmerken. Het gevolg ervan is dat je beseft dat God nabij is, zoals dat bij Mozes het geval was toen hij de braamstruik zag branden. Hij betrad heilige grond. Toen de wijzen de stal betraden, voelden ze iets van Gods nabijheid. God was inderdaad nabij. Ze merkten dit, werden gewaar dat God nabij was. Hoe kan het ook anders, waar dit Kind Immanuël heet: ‘God met ons’?

Dat verklaart waarom de wijzen voor dit Kind neervielen en het aanbaden. Het heeft van hen andere mensen gemaakt. De aanbidding tilde hen op, boven het gewone leven uit en verbond hen aan Christus, zoals zo prachtig beschreven is in het slot van een gedicht van T.S. Elliot waarin eveneens een van de wijzen terugblijkt en het volgende zegt:

Dit alles was lang geleden, ik weet het nog goed en ik zou het opnieuw doen, maar schrijf op schrijf dit op

Dit: Moesten wij heel die lange weg gaan voor Leven of Dood? Er was Nieuw Leven, dat zeker, We hadden het bewijs, geen twijfel mogelijk. Ik had leven en dood gezien, maar toch gedacht dat het anders was; dit Nieuwe Leven was een hard en bitter lijden voor ons, zoals de Dood, onze dood.

Wij keerden terug naar huis, een ieder naar zijn Koninkrijk, maar niet langer op ons gemak, in de oude bedeling, temidden van vreemd volk, dat zich vastklampt aan hun goden... Ik zou blij zijn met een andere dood.

H. Klink, Hoornaar

Noten

- 1 Herders die in 't veld verblijven
die uw kudde 's nachts bewaakt:
God zetelt nu onder de mensen
Ginds daar schijnt het licht van 't Kind
- 2 Christus, aanbeden door de hoogste hemelen,
Christus, de Heer voor eeuwig
Zie Hem komen in het laatst der tijden
Nakomeling uit de schoot van de maagd
Zie God gesluierd in 't vlees,

Heil aan de vleesgeworden God!

't behaagde Hem als mens onder de mensen te verblijven
Jezus, onze Immanuel.

- 3 Evt. Liedboek of Gezangenbundeltekst.
- 4 Es war seltsam. In einem Stall lag in einer Futterkrippe ein neugeborenes Kind. Das war geheimnisvoll und wundersam. Maria und Josef, die Eltern, wussten erst nicht, was sie sagen sollten.
- 5 Schon als wir den Stall betraten, spürten wir die Nähe Gottes. Wir mussten einfach niederknien und beten und legten an der Krippe unsere Gaben und Geschenke nieder.

Wasser thut's nicht. Over de kracht van de doop (I)

Wijnvat

Ergens in de Pfalz bevindt zich in een kelder een reusachtig wijnvat waarop te lezen is: "Schon Doktor Luther spricht, Wasser thut's nicht". Voor de wijnboeren is dat uiteraard een aanbeveling voor de drank die ze hebben gebotteld. De reformator bedoelde zijn woorden natuurlijk vele malen ernstiger en dieper. Hij legde zó sterk de nadruk op het geloof waarmee wij de doop moeten ontvangen, dat hij het heil niet vond in de doop op zich; nee, slechts de in het gelóóf ontvangen doop doet het: die werkt. Daarmee wordt niet bedoeld dat het geloof zaligmakend is. Allerminst. Het geloof draagt niets bij aan het heil. Het geloof is slechts de weg waarlangs wij in het heil delen. Dat geloof is te danken aan de Heilige Geest, doordat Hij het Woord van God met vurige vlammen in ons hart schrijft.

Inderdaad, het *Woord*. Dat Woord is een Woord vol beloften. Op die beloften richt zich het geloof. Aan die beloften klemt het zich vast. Dat zit hem niet allereerst in de hechtingskracht van het geloof, maar in de aantrekkingskracht van de beloften.

Hun aantrekkingskracht wordt versterkt in en door de doop: daardoor worden de beloften op naam van de gedoopte gezet, door niemand minder dan de Drieënige God zelf, om hem te verzekeren van zijn heil in Christus en van de gave van de Geest. Tegelijk geeft de doop een impuls aan de hechtingskracht van het geloof.

Noot

Nogmaals, de doop zelf "thut's nicht". Pas door het Woord, nauwkeuriger: door de doopformule wordt het water een instrument waarmee God ons binnen de cirkel van het heil trekt. Augustinus bracht dat kernachtig onder woorden, toen hij zei: als het verbum (= woord) bij het elementum komt, wordt het een sacramentum. In het verlengde daarvan schreef Luther: "God zelf verbindt aan de doop zijn eer en legt er zijn eigen kracht

en macht in. Daarom is het niet alleen natuurlijk water, maar goddelijk, hemels, heilig en zalig water."

Daarom overspelen we onze hand niet als we stellen dat er in en door de doop terdege iets gebeurt. De doop is meer dan een symbolische handeling, meer dan een teken. Van een noot – zegt Luther – zie je alleen de dop, maar Gods inzettingen moet je anders bekijken; die moet je niet beoordelen naar hun grove buitenkant, maar naar wat erin zit: Gods Woord.

Tegelijkertijd vaart hij uit tegen de wederdopers, die er steeds op hameren dat men behouden wordt door het geloof alleen. Dat weet ik best, zegt Luther. Daar getuigt de spreuk op het wijnvat wel van: "Wasser thut's nicht". Maar het gaat volgens de reformator niet in de eerste plaats om het geloof. Waar gaat het dan wel om? Dat het geloof iets heeft waarop het staat en steunt. Dat is het *water*, dat op zichzelf niets betekent, maar waaraan God wel zijn naam en zijn belofte verbonden heeft.

Sacramenteel

Om een en ander zorgvuldig te verwoorden is het goed twee begrippen uit de sacramentstheologie naar voren te schuiven. Het eerste begrip is *sacramentele spreekwijze*. Dat wil zeggen: de sacramenten spreken hun eigen taal. Deze taal moet zoals elke taal geleerd en geoefend worden. Anders ontstaan er spraakverwarring en onbegrip.

In de gebeden van ons doopformulier treffen we van deze sacramentele spreekwijze mooie voorbeelden aan: "Wij bidden U dat U deze kinderen door uw Heilige Geest in uw Zoon Jezus Christus wilt inlijven, opdat zij met Hem in zijn dood begraven worden en met Hem mogen opstaan in een nieuw leven". Dat inlijven – zo is de gedachte achter deze woorden – geschiedt op het moment dat de doop bediend wordt.

Wanneer de doopouders hun doopgelofte afleggen, wordt bij de eerste vraag de sacramentele taal

even losgelaten: "Belijdt u dat onze kinderen in Christus geheiligd zijn en daarom als lidmaten van zijn gemeente gedoopt behoren te wezen?" Dus niet: geheiligd door de doop; maar: geheiligd en daarom gedoopt.

In het dankgebed wordt weer sacramenteel gesproken: "Wij danken en loven U dat U ons en onze kinderen door het bloed van uw lieve Zoon Jezus Christus al onze zonden vergeven en ons door uw Heilige Geest tot lidmaten van uw eniggeboren Zoon en zo tot uw kinderen aangenomen hebt." Dat is gebeurd tijdens de doop. Vandaar de toevoeging dat God ons de vergeving, de inlijving en de adoptie tot zijn kind "met de heilige doop verzegelt en bekrachtigt".

Hoor je iemand dus sacramentele taal spreken, dan is het alsof hij alles aan het sacrament zelf toeschrijft: het is de doop die onze zonden afwast, het zijn brood en wijn die ons met Christus verbinden. We zullen straks nog meer voorbeelden noemen.

Unie

Het tweede kernbegrip, dat vlak tegen het vorige aan ligt, is *sacramentele unie*. Dat wil zeggen: het teken en de zaak die wordt betekend worden als één gezien. Er is een vereniging, een unie van teken en betekende zaak.

Die eenheid moeten we niet grof realistisch opvatten, iets waartoe de Rooms-Katholieke Kerk zich heeft laten verleiden. Evenmin mogen we haar vervluchten, wat in de Hervormde Kerk in de negentiende eeuw meer dan eens gebeurde. Zo was er een predikant die bij de bediening van de heilige doop de doopformule niet gebruikte, maar bij het besprenkelen met het water zonder scrupules zei: "Deze druppel water doet het niet", waarna hij de dopelingen voor gedoopt verklaarde.

Zoals gewoonlijk is het ook nu Calvijn die evenwichtig het geheim van een en ander vertolkt: "De kracht en het gebruik van het sacrament wordt op de juiste manier verstaan door degene die de zaak en het teken zó verbonden ziet dat hij het teken niet betekenisloos en krachteloos maakt; en die toch het teken niet zó vereert dat hij de Heilige Geest ontnemt wat zijn werk is."

Er schuilen geen mysterieuze krachten in het doopwater, als zou dat onze zaligheid bewerken. Wasser thut's nicht. Tegelijk minachten wij het doopwater niet, want de Geest gebruikt het om ons te verzekeren en te verzegelen.

Fontein

Wij schrikken meer dan eens terug voor de sacramen-

tele taal. Begrijpelijk. Zij klinkt nogal verheven en gewaagd. Onze Heidelbergse heeft er echter geen moeite mee, evenmin predikers als Luther, Calvijn, Kohlbrugge. Nog belangrijker is dat de Schrift er niet voor terugschrikt. We willen dat nagaan.

Alleen al het doopbevel is een prachtig voorbeeld van de sacramentele spreekwijze. Dat bevel bevat namelijk indrukwekkende beloften, beloften van de volle genade en gemeenschap van God. Het opent een machtige fontein van heil. Want gedoopt worden "in de naam van" betekent niet alleen in opdracht van; het is een overgeschreven worden op de naam van; het is vooral een ondergedompeld worden in de naam van, dat wil zeggen: in het wezen van. Het is een opgenomen worden in de liefde van Vader, Zoon en Heilige Geest. Zo bezegelt God zijn genade, aan iedereen persoonlijk die de doop ontvangt.

Er staan nog meer teksten in de Schrift die de taal van het sacrament spreken. Ik denk aan Paulus' woorden in Titus 3:5, aangehaald door de Catechismus in antwoord 71: "God heeft ons zalig gemaakt, niet op grond van onze rechtvaardige werken, maar naar zijn barmhartigheid, door het bad van de wedergeboorte en van de vernieuwing door de Heilige Geest." Welke hoge kwalificatie geeft Paulus hier aan de doop: bad van de wedergeboorte en van de vernieuwing door de Heilige Geest! En door dat bad, Titus, heeft God ons zalig gemaakt, gered. Nee, "Wasser thut's nicht". Maar Paulus formuleert het wel op deze manier.

Een andere tekst waarin teken en betekende zaak ineen worden geschoven is Handelingen 22, ook aangehaald in antwoord 71: "Sta op, laat u dopen en uw zonden afwassen." Het lijkt wel alsof het uiterlijk waterbad van de doop de afwassing van de zonden zelf is. Dat is het natuurlijk niet, want "Wasser thut's nicht". Maar Ananias zei het zo wel tegen Paulus, toen hij in Damascus zat bij te komen van de ontmoeting met de verheerlijkte Christus.

Imponerend

Er zijn nog meer teksten te noemen uit het Nieuwe Testament die direct of indirect verwijzen naar de doop. Johannes 3:5: "Als iemand niet geboren wordt uit water en Geest, kan hij het Koninkrijk Gods niet binnengaan." 1 Corinthe 6:11: "Onrechtvaardigen zullen het Koninkrijk Gods niet beërven. Sommigen van u zijn dat wel geweest, maar u bent schoongewassen, u bent geheiligd, u bent gerechtvaardigd, in de naam van de Here Jezus en door de Geest van onze God."

Ook de Hebreeënbrief (10:22) verbindt de innerlijke en uiterlijke doop en afwassing uitdrukkelijk: "Laten wij tot Christus naderen met een waarachtig

hart, in volle zekerheid van het geloof, nu ons hart gereinigd is van een slecht geweten en ons lichaam gewassen is met rein water.”

Een van de meest imponerende teksten treffen we aan in Romeinen 6. Daar bindt Paulus ons op het hart dat wij door de doop met Christus begraven zijn en dat wij op basis van die doop het ervoor mogen houden dat wij dood zijn voor de zonde, maar levend voor God in Christus Jezus. In Colossenzen 2 en 3 spreekt hij op een zelfde manier over de doop.

Onderschat

Op grond van deze Schriftwoorden mogen we aan de doop dus een machtige en heerlijke werking toeschrijven. Gebeurt dat ook? Helaas is menigeen ingeprent dat Gods Woord in de Schrift wel waarheid is, maar geen belofte, geen heilsboodschap voor degene die de belofte wordt toegezegd, behalve als er een aparte persoonlijke tekst of een bepaalde ervaring regelrecht van Godswege in het hart komt. Maar zo worden Woord, sacrament en heilsbelofte uiteengescheurd.

Gevolg is dat men de sacramentele taal verleerd is, dat men met de sacramentele unie amper raad weet en dat de doop schromelijk onderschat wordt.

Daarentegen laat de Roomse Kerk genoemde Schriftwoorden volop gelden. Men aarzelt niet om te zeggen dat de doop er is tot vergeving der zonden, dat de doop de zonden afwast, dat de doop wedergeboren doet worden, dat de doop de oude mens doodt en begraaft en de nieuwe mens doet leven, dat in de doop de oude mens als een vuil, oud kleed wordt uitgedaan en de nieuwe mens aangedaan. Volop schriftuurlijke taal! Daaraan doen we tekort als we in de doop niet meer zien dan een mogelijkheid om vergeving te ontvangen, een mogelijkheid om wedergeboren te worden.

Spannend

Nu wordt het spannend. Want al neemt Rome de Schriftwoorden over de doop ten zeerste serieus, men houdt onvoldoende rekening met het feit dat de taal van de doop sacramentele taal is en dat het teken niet

hetzelfde is als de betekende zaak. Met andere woorden: de doop wordt overschat. Het is immers niet zo dat de doop automatisch werkt, dat hij letterlijk de erfzonde wegneemt (wat Rome leert) en ons de genade ingiet. “Wasser thut's nicht.”

Van de weeromstuit is de ultra-orthodoxie aan de andere kant van het schip gaan hangen: de beloften van de doop gelden alleen de uitverkorenen. Dat is bijvoorbeeld de opvatting van ds. G.H. Kersten, zij het nog niet zo uitgesproken als van zijn navolgers.

In de verklaring van vraag en antwoord 73 gaat het – zo lezen we in Kerstens Catechismusverklaring – om twee dingen: de doop leert en verzekert. Bij het leren durft hij nog wel een enkele keer te zeggen “wij”, maar als het gaat om het verzekeren, dan spreekt hij slechts over Gods volk en over de uitverkorenen. Niet ieder kind dat het zegel van het verbond ontvangt, heeft recht op Gods beloften; slechts de kinderen die in Gods soevereine verkiezing daartoe zijn afgezonderd, worden opgenomen in het genadeverbond. Het “ons”, het “wij”, het “deze kinderen”, het “in Christus geheiligd zijn” uit het doopformulier slaat alleen op de uitverkorenen. Alleen aan hen wordt in de doop de genade verzegeld. Daarin delen zij nog slechts ‘voorwerpelijk’ (in uiterlijke zin). De echte, onderwerpelijke inlijving in het verbond vindt plaats op het moment van de wedergeboorte.

Bij dr. C. Steenblok liggen deze zaken nog weer explicieter, om niet te zeggen extremer. Een niet-uitverkoren gedoopte mag *niet* pleiten op zijn gedoopte voorhoofd. De betekenis van dat gedoopte voorhoofd is dat de weg der zaligheid hem of haar bekend is gemaakt, opdat men niet te verontschuldigen is; meer niet. Daarom is het niet geoorloofd – zoals enige tijd geleden in het RD te lezen was – tegen gedoopten te zeggen: God wil je Vader zijn. Dat is een dwaling. De beloften moeten wel voorgesteld worden, maar pleiten op de belofte is een geloofswerk en dat kan alleen door gelovigen worden gedaan.

H.J. Lam, Ridderkerk